

ДЕСЯТЬ РОКІВ
ІЗ ПАМ'ЯТТЮ ПРО АНАТОЛІЯ ПОГРІБНОГО

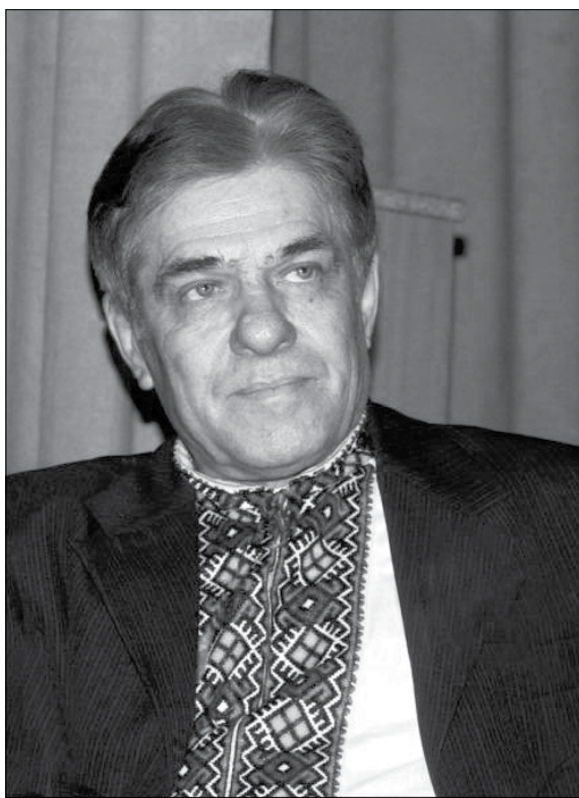
На цьогорічний 9 день жовтня припадають сумні роковини: десять років тому, у 2007-му, відійшов у засвіти Анатолій Погрібний – людина, чин якої поєднував таке різнобарв'я покликань і репрезентацій, що важко навіть визначити, яку ж із них варто назвати першою. Високого карбу літературознавець, фаховий лінгвіст, етнопсихолог, педагог, блискучі лекції з української літератури якого в Інституті журналістики Київського університету збирали студентів чи не з усіх гуманітарних факультетів, один із фундаторів сучасної школи українознавства, а ще громадський діяч і політик (ініціатор створення Товариства української мови («Просвіта»), один з організаторів першого підняття національного прапора над Київрадою липнем 1990-го та координатор допомоги голодуючим студентам, фундатор Конгресу Української інтелігенції, фактичний керівник «спілчанського» протестного штабу під час Помаранчевої революції), академік Академії наук вищої школи України, Вільної Української Академії Наук (Нью-Йорк), дійсний член НТШ – перелік цей вільно продовжувати і продовжувати. І за кожною з цих позицій – огром продуманого, пережитого, зробленого. Але найперше він був Анатолієм Погрібним – людиною, якій боліла Україна, яка снила і жила нею, ставши загально визнаним моральним авторитетом для цілого українського загалу.

У 90-ті його називали «народним професором». Називали не випадково – така інтенсивність поєднання доглибної науковості та офірного громадського

служіння притаманна була тоді тільки Анатолію Погрібному. Бо й насправду: саме він першим у постсталінську добу повносило «вписав» у координати українського письменства та культури творчість замовчуваного доти Бориса Грінченка (належало б тут згадати добрим словом і монографію Анатолія Погрібного «Борис Грінченко: нарис життя і творчості», і упорядкований ним у «Бібліотеці української літератури» двотомник письменника та драматурга), саме йому належить пріоритет у новому, засадничо «не-совєцькому» прочитанні творчості українських класиків, найперше ж – Івана Нечуя-Левицького, Трохима Зінківського, Якова Щоголева, Івана Манжури, Павла Тичини, Олесь Гончара, саме він повертав у «материкову» Україну творчість Докії Гуменної та увесь практично корпус текстів класика національної педагогіки ХХ ст. Григорія Ващенко, він, у суті речі, першим у незалежній Україні поновив притаманний ще Сергію Єфремову тип «громадянсько-публіцистичного» літературознавства, прогностично окресливши наративні та екзистенційні координати «третьої хвилі» українського літературного відродження. І водночас – саме Анатолій Погрібний, якого на вимогу патріотичної громадськості влада вимушена була після розпаду СРСР призначити першим заступником міністра освіти, упродовж свого надто короткотривалого (від травня 1992-го по липень 1994-го) урядування розробив і запровадив зорієнтовану заразом на гуманістичні та україноцентричні світоглядні доміанти програму «Освіта.

Україна ХХІ ст.» та Концепцію національного виховання, українізувавши (і то добровільно, за згодою батьків) кілька сотень шкіл найперше в Києві, а потім по цілій Україні та розпочавши системну працю з переведення вищої школи на українську мову викладів (процес цей, на жаль, після його вимушеної відставки було перервано), саме Анатолій Погрібний як засновник і голова Всеукраїнського педагогічного товариства ім. Григорія Ващенка розбудував мережу національно-патріотичної перепідготовки педагогічних кадрів, саме він, зрештою, був «рушієм» практично всіх натовді масових громадських акцій в обороні національних констант українського культурного простору. Можна без перебільшення ствердити, що «народний професор» в одній особі виконував ті функції, які у розвиненому суспільстві виконували цілі академічні та культурно-просвітні інституції.

Вражаючим духовим звершенням Анатолія Погрібного стала започаткована ним влітку 1997-го на Українському радіо авторська програма «Якби ми вчилися так, як треба», феномен якої в координатах модерного націєтворення на зламі століть ще маємо в належний спосіб осмислити. Власне, це була у той час не стільки радіопередача, скільки постійно діючий щотижневий «радіо-майдан», на якому зустрічалися люди зі всієї України, дискутуючи про актуальну політичну ситуацію та першоджерела української мови, історичну спадщину Київської Русі та проблеми реабілітації УПА, статус Чорноморського флоту і перспективи євроінтеграції... І

надходили листи – щотижня не менше сотні слухацьких відгуків на попередні радіопересилання. Скільки тисяч їх пройшло через його руки за всі роки виходу передачі – не знав, певно, і сам Анатолій Григорович. І кожен треба було прочитати, розібравши чужий почерк, найцікавіші листи процитувати в ефірі, додавши до них відповідний коментар, – і належало робити це самому авторові програми, бо не було в нього ні укомплектованого штату помічників та секретарів, ні референтів, які клали б йому на стіл вже опрацьовані фрагменти із найцікавіших дописів. Натомість була в Анатолія Погрібного безмежна шана тисяч і тисяч його слухачів, які щоразу вщерть заповнювали велику – вона ще Центральну Раду пам'ятає! – залу в Будинку вчителя під час його виступів...

З того циклу радіопередач і постала знана його серія книг, які піднесли найпомітнішим явищем в українській публіцистиці схилку ХХ – поч. ХХІ ст., – «Якби ми вчилися так, як треба», «Розмови про наболіле», «По зачарованому колу століть», «Раз ми є, то де?», «Жива душа Донбасівського краю». 2006-го Анатолій Погрібний був удостоєний за них Національної премії України ім. Тараса Шевченка.

Науково-дослідний інститут українознавства – то окремішній етап у його житті. 1994-го, коли «українізація від Погрібного» остаточно допекла чиновникам у високих кабінетах і коли Анатолію Погрібному «патріоти» з переляканими обличчями наполегливо порадили піти з посади першого заступника міністра («Прошу звільнити мене за власним бажанням, без власного на

те бажання», – написав він у заяві), він прийшов у тоді ще Інститут українознавства Київського університету. Прийшов із планами, ідеями, проектами, які не вдалося зреалізувати в кабінеті держслужбовця і які він почав втілювати в життя вже разом із громадою українознавців, очоливши в Інституті відділ української літератури. Можна без перебільшення ствердити, що, починаючи від того 1994-го, не було жодного інститутського заходу (круглого столу, курсів перепідготовки вчителів, міжнародного конгресу чи конференції), у якому б Анатолій Погрібний не взяв найактивнішої участі. Під його керівництвом здійснено було низку важливих проектів у царині і науковій, і педагогічно-освітній, він став постійним автором часопису «Українознавство», він репрезентував Інститут в академічному середовищі української діаспори, ставши деканом факультету україністики Українського вільного університету у Мюнхені. А найголовніше – Анатолій Погрібний завжди без зайвих прохань ставив своє плече тоді, коли було по-справжньому важко.

9 жовтня представники відділів Науково-дослідного інституту українознавства на чолі з директором Богданом Галайком були на Байковому – біля знаного всьому українському Києву козацького хреста із вирізьбленими на ньому соняшником та розкритою книгою. Поклали квіти. Помовчали. Згадали про те, скільки встиг зробити цей чоловік. І подумали про те, скільки ще всього належить зробити нам...

Відділ української
філології НДІУ

